

xului Criș-Starčevo, autorul fiind de altfel de părere că cea mai veche cultură neolitică din N. Ungariei — „Alföld-LinienbandKeramik” — se deosebește esențial nu numai de cultura Criș, ci și de cultura liniară din zonele mai vestice. Ni se pare totuși greu de admis că poate fi vorba de o cultură total independentă de restul ceramicii liniare, căci dacă ar fi așa, nu s-ar putea explica elementele comune. Influențele sudice în zona studiată de autor au continuat prin pătrunderea culturii Vinča în sud-estul Ungariei. Și ulterior, în neoliticul târziu, evoluția culturală este diferită în estul Ungariei de aceea din vestul țării, căci în est se dezvoltă cultura Tisa iar în vest cultura Lengyel, ultima născută din ceramica liniară tot sub influențe sudice (Vinča). Toate elementele legate de cult din culturile Tisa

și Lengyel sînt de origine sudică, direct dependente de influența culturii Vinča.

Dintre intervențiile la discuții, asupra cărora nu putem stăruia aici, amintim în mod special pe acelea foarte ample ale lui I. Hermann, care nu a fost de acord mai ales cu unele dintre tezele lui B. Brentjes. Oricum, importanța problemelor puse de cele zece comunicări și felul temeinic în care au fost abordate de referenți justifică, credem, această lungă dare de seamă, care nu poate dispensa însă pe cei interesați în acest domeniu să ia cunoștință și direct de acest volum.

Vladimir Dumitrescu

T. D. Zlatkovskaia, *Voznikovenie gosudarstva u Frakiifev, VII-V vv. do n.e.* Moscova, Nauka, 1971, 267 p., 12 pl. în afară de text

Cunoscută lumii savante printre altele, cu lucrarea de sinteză privind *Мезия v I-II vekah nasei ert*, publicată cu 21 de ani în urmă, cercetătoarea sovietică T.D. Zlatkovskaia își consacră eforturile pentru studierea în general a aceleiași regiuni balcanice, dar de data aceasta pentru o altă epocă și o altă problemă și, să recunoaștem, pe cît de dificilă și gingașă, pe atît de importantă. Este vorba de apariția statului la traci. Este o problemă nouă, pusă și rezolvată de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric. În istoriografia română nu o dată s-a pus o problemă similară în ceea ce privește Dacia, firește pentru a altă etapă istorică și în alte împrejurări. De aceea socot că nu va fi lipsit de interes pentru istoriografia noastră să zăbovim puțin asupra lucrării.

După o scurtă schiță istorică, este studiată dezvoltarea economică a Traciei în secolele VII—V î. e.n. Sînt analizate rînd pe rînd agricultura, producția meșteșugărească, metalurgia și prelucrarea metalului, producția ceramică.

Un capitol special este rezervat comerțului și circulației monetare, asupra căruia voi reveni mai jos.

Cea de-a doua parte a lucrării are ca obiectiv studierea relațiilor de producție și sociale. Din acest cadru larg sînt desprinse și studiate, rînd pe rînd, formele de proprietate, proprietatea obștească, proprietatea regelui asupra pămîntului, proprietatea particulară, precum și unele mărturii asupra formelor de proprietate, meșteșuguri și minerit.

Într-un capitol următor sînt examinate formele de exploatare. Trec rînd pe rînd pe sub ochiul critic al autoarei diferitele aspecte pe care le poate îmbrăca exploatarea la categorii sau clase sociale.

Exploatarea populației libere formează un paragraf aparte, care este urmat de un altul: între libertate și sclavie, și se încheie cu sclavia. Diferențierea socială și de proprietate constituie subiectul unui paragraf special. Se încearcă să se precizeze indiciile inegalității sociale, destrămarea proprietății, pentru

a se încheia cu problema apariției orașelor în Tracia și relațiile sociale.

Cea de-a treia parte a lucrării este dedicată studierii organizării politice. În primul rând sînt investigate uniunile de triburi sud-trace din secolele al VII-lea – al V-lea î.e.n. Un paragraf aparte este format de cercetarea formelor și căilor de apariție a uniunilor de triburi din Tracia sudică și se încheie, conchizînd asupra caracterului puterii obștești.

În ultimul capitol este expusă organizarea politică a regatului odriz. Se insistă asupra puterii regale, asupra instituției paradinaștilor, a rolului adunării populare, se dau unele date asupra dreptului, precum și asupra formelor de organizare militară.

Lucrarea se încheie cu o listă a prescurtărilor, un indice de nume și 12 planșe în afară de text. Pe planșe sînt ilustrate alături de bijuterii și numeroase monede tracice (în mulțumitoare condiții tehnice) care sînt folosite de autoare pe parcursul cercetării. O mențiune aparte merită hărțile integrate în text, care ne ajută să urmărim pe de o parte distribuția geografică a triburilor tracice, iar pe de alta a unor categorii de obiecte ca fibule sau diferite monede. Din rîndul acestora din urmă amintim harta cu răspîndirea monedelor cetăților grecești Parion, Chersonesul tragic și Apollonia Pontică (harta nr. 6, p. 74), precum și aceea cu răspîndirea cizicienilor în lumea tragică (harta nr. 7, p. 79).

Examinarea, chiar și fugară, a celor două hărți pe care sînt cartografiate descoperirile respective de monede ne poate da de gîndit. Oare mai la nord, în nord-estul Traciei nu s-au găsit monedele cetăților menționate mai sus? În caz afirmativ monedele cărora din ele, în ce cantitate, și, fapt deosebit de important, pentru care secol? În caz că ele lipsesc, atunci rămîne să fie explicată absența lor: cauzele care au determinat situația pe care o întîlnim.

Evident că mai întîi trebuie să facem investigații pentru a depista asemenea descoperiri, a le preciza epoca și a le fixa topografic. Și lucrul nu este de loc ușor. Nu avem strînse la un loc asemenea descoperiri. Totuși au

fost menționate, fie chiar și în treacăt, iar altele prezentate chiar cu destule amănunte. Astfel, o subdiviziune a monedei din Cyzic a fost semnalată la Histria, cu care ocazie Suzana Dimitriu (SCIV, 8, 1957, 1, p. 103–112) trece în revistă toate descoperirile de acest fel. Mai recent este de adăugat tezaurul de cizicieni de la Orlovka, reg. Odessa din U.R.S.S., localitate situată imediat la nord de Dunăre.

În ceea ce privește răspîndirea în nord-estul Traciei a monedei Apolloniei Pontice harta respectivă nu înregistrează nici un punct. Înseamnă că nu au fost găsite asemenea monede? Și totuși asemenea monede au fost aflate. Este adevărat că în puține descoperiri și în condiții care n-au îngăduit observații nici asupra împrejurărilor și, ceea ce este mai grav, nici asupra monedelor. De aci lacuna în documentarea noastră. Totuși dispunem de unele informații și ele au fost strînse recent de către Gh. Poenaru Bordea (SCIV, 21, 1970, 1. p. 134 și urm.). O monedă din Apollonia Pontică a fost semnalată încă din 1944 de către Const. Moisil ca „găsită la Constanța împreună cu alte 30–40 la fel și din Mesambria”. Un alt exemplar a fost aflat într-un mormînt din Tomis și a fost identificat de același Poenaru Bordea, care ne-a promis un studiu mai amplu asupra acestei probleme. Alte exemplare izolate, aflate în regiunile din nord-estul Traciei, vor fi publicate de același cercetător. Un fapt se schițează destul de clar: asemenea descoperiri sînt rare în regiunile viitoare ale Scîției Minor. Și explicația ne-o dau tot aflările de monede. Numai că ele aparțin de data aceasta unei alte cetăți, care se cheamă Histria. Atît moneda ei de bronz, cît și cea de argint din secolele V–IV î.e.n. o găsim prezentă în Scîția Minor pînă la sud de Duros-torum. Monedele coloniei mileziene de pe malul lacului Sinoe sînt prezentate atît în descoperiri izolate, cît, mai ales, în numeroase tezaure (Cf. și B. Mitrea, StCl, 7, 1965, p. 143–166).

În felul acesta își găsește explicația raritatea monedelor apolloniote din nord estul Traciei: economic regiunea amintită se află

în legătură comercială cu colonia grecească din laguna Razelmului.

Pentru istoria veche a Daciei lucrarea recenzată oferă numeroase sugestii utile, în

legătură cu unele probleme cu care este confruntată știința istorică românească în momentul de față. Pentru ca lucrarea să poată fi folosită de cât mai mulți cititori ar fi bine să fie tradusă în întregime în românește.

Bucur Mitrea

Rolf Hachmann, *Die Germanen*, Nagel Verlag, Geneva, 1971, colecția „Archaeologia Mundi”, 203 p., 157 fig., Cap. I Problema definiției, Cap. II Cunoștințele arheologice, Cap. III Religiozitatea germanică, Concluzii, Tabelă cronologică, Bibliografie, Lista ilustrațiilor, Indice

Cea mai recentă carte a lui Rolf Hachmann nu este, desigur, totodată și cea mai reprezentativă operă a reputatului profesor de la Saarbrücken. Publicată în cadrul unei colecții de popularizare și adresându-se în primul rând publicului larg, ea merită totuși să fie prezentată și recomandată specialiștilor; originalitatea ideilor, metoda riguroasă și forma atrăgătoare de expunere sînt calități care fac lectura acestei cărți în egală măsură utilă și plăcută. Interesul este, într-un anumit fel, determinat de împrejurarea că, făcînd excepție de la profilul bine stabilit al colecției „Archaeologia Mundi”, Hachmann nu și-a propus să scrie o sinteză a istoriei și arheologiei populațiilor germanice, ci a preferat să stăruie asupra unui număr limitat de probleme, dintre cele mai însemnate dar totodată și mai puțin clarificate, din acest domeniu. În ce măsură selecția operată este cea mai justă posibilă se mai poate încă discuta; subiectivitatea autorului, determinată în bună măsură de cercetările sale mai vechi și de contribuțiile aduse, a jucat aici un anumit rol, fără a fi un motiv de reproș. Ar fi fost, însă, poate, mai bine ca titlul cărții să reflecte caracterul limitat, selectiv, al prezentării, evitîndu-se surprinderea celor care așteaptă ca sub titlul *Die Germanen* să așteaptă o monografie atotcuprinzătoare.

Oricît ar părea de ciudat, problemele care prilejuiesc cea mai întinsă discuție și

care, după contribuțiile lui Hachmann¹, ne apar într-o lumină cu totul nouă, sînt cele legate de simpla definire a noțiunii de „germani”². Întrebarea „Wer waren die Germanen?” și variantele ei (fin nuanțate prin schimbarea accentului) nu sînt simple forme retorice sau jocuri de cuvinte gratuite prin care autorul ar urmări cumva să capteze atenția cititorului. Este o întrebare care pare să își dea singură răspunsul, dar care în realitate se dovedește a fi mult mai complicată decît am putea crede, decît au crezut generațiile trecute de germaniști, istorici și arheologi. Îndoindu-se mereu de rezultatele cercetărilor sale și ale altora, verificînd sistematic faptele pe care se întemeiază chiar și adevărurile cele mai evidente, Hachmann și-a pus cu seriozitate această întrebare iar atunci cînd o adresează cititorului, el îl obligă să reconsidere conceptul de „germani”, sugerîndu-i totodată și căile de urmat. Rezultatele obținute de Hachmann sînt pozitive, convinșătoare și dovedesc că, fără a deveni „hipercriticism” negativist, spiritul critic este capabil să scoată cercetarea din impasul în care rutina metodelor au adus-o adeseori.

zwischen Germanen und Kelten, Neumünster, 1962, care, după știința mea, nu a fost recenzat la noi în țară.

² Este vorba, evident, de germanii din antichitate și din epoca migrațiilor. În limba română nu există termeni net distincți pentru germanii vechi și cei actuali, așa cum se întîmplă în alte limbi: Germanen și Deutschen (germ.), Germains și Allemands (fr.) Teutons și Germans (engl.).

¹ Pentru intîia oară aceste contribuții au fost publicate în volumul colectiv R. Hachmann, G. Kossack, H. Kuhn, *Völker*